

Сільськогосподарська кооперація

УДК 368:633/63

О. М. Віленчук

к.е.н.

Житомирський національний агроекологічний університет

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ ДО ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ АГРАРНОГО СТРАХУВАННЯ НА КООПЕРАТИВНИХ ЗАСАДАХ

Обґрунтовано, що сучасний ринок аграрного страхування потребує урізноманітнення форм та методів взаємодії між учасниками страхового процесу. Встановлено, що історично страхові кооперативи та товариства взаємного страхування вважалися первинною формою захисту майнових інтересів страхувальників на випадок настання страхових подій. Досліджено роль та значення кооперації при формуванні страхового ринку в аграрній сфері. Проведено аналіз зарубіжних ринків аграрного страхування щодо участі у них страхових кооперативів та товариств взаємного страхування. Сформульовано основні принципи, за якими мають розвиватися взаємовідносини між учасниками страхового процесу на кооперативних засадах. Відображено матрицю SWOT-аналізу щодо діяльності страхових кооперативів в аграрній сфері. Акцентовано увагу на необхідності розвитку мікрострахування в аграрній сфері. Конкретизовано умови за яких аграрії можуть отримувати страхові продукти за програмами мікрострахування.

Ключові слова: аграрне страхування, кооперативне страхування; мікрострахування, ринок, суб'єкти страхування, товариства взаємного страхування.

Постановка проблеми

Розвиток кооперативної ідеї на ринку аграрного страхування є цілком виправданою з економічної, соціальної та організаційної точок зору. Соціально-економічним підґрунтям формування страхових відносин на кооперативних засадах виступають майнові інтереси аграріїв з приводу вжиття заходів щодо запобігання непередбачувальних витрат, спричинених настанням страхових подій. Серед організаційних форм (акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю) здійснення страхової діяльності особливе місце займає кооперативна форма взаємодії між суб'єктами та об'єктами страхового процесу. Безсумнівними перевагами організації страхової діяльності в аграрній сфері на кооперативних засадах є: спільність та тотожність майнових інтересів учасників страхового кооперативу; оперативність реалізації страхових послуг й, відповідно, надання страхового захисту у межах, визначених страховим договором; можливість вибору оптимального варіанту страхування та отримання додаткових послуг учасниками страхового кооперативу, пов'язаних з обслуговуванням їх майнових інтересів.

Аналіз останніх досліджень

Розвитку страхової науки у сфері аграрної економіки присвячено праці відомих дослідників, серед яких слід відзначити Акімова В. В., Акімочкіна Д. В., Архіпова В. Б., Борзих В. Н., Воблого К. Г. Граве К. А., Серебровського В. І., Навроцького С. А., Пантелеймоненка А. О., Чайнова О. В. Водночас, питання розвитку страхових кооперативів у сільському господарстві знаходяться практично поза увагою вчених-аграріїв, що потребує активізації наукової роботи за даним напрямком дослідження.

Мета об'єкт та методика дослідження

Метою дослідження є обґрунтування доцільності формування страхових кооперативів та розвитку системи мікрострахування як основи взаємовигідних відносин між учасниками ринку аграрного страхування. Об'єктом дослідження є процес функціонування ринку аграрного страхування на кооперативних засадах. Під час підготовки статті застосовувалися такі методи, як: індукції; дедукції; синтезу та SWOT - аналізу з метою узагальнення авторських поглядів щодо розвитку кооперативного страхування, використовуючи сучасну систему страхового захисту.

Результати досліджень

В Україні кооперативне страхування набуло особливого поширення серед землевласників. Завданням таких кооперативів було відшкодування збитків, завданих вогнем та іншими небезпечними явищами землевласникам Київської, Подільської та Волинської губерній. З 1921 р. кооперативним організаціям було дозволено здійснювати страхування власного майна від стихійних лих з правом самостійного встановлення форм, видів страхування та розмірів страхових ставок. Всеукраїнська страхова кооперативна організація "Укркопстрах", заснована у 1919 р. проводила діяльність щодо страхування об'єктів сільськогосподарської, промислової, житлово-будівельної та інших видів кооперативної діяльності. У 1931 р. страхові кооперативи як організаційна форма була ліквідована, а вся страхова діяльність монополізована Держстрахом СРСР. Відродження кооперативного страхування пов'язано з прийняттям у 1988 р. Закону СРСР "Про кооперацію". Відповідно до даного Закону, кооперативам та їх союзам було дозволено створювати кооперативні страхові установи, визначати умови, порядок та види страхування [6, с. 13].

Формування та функціонування ринку аграрного страхування на кооперативних засадах є велінням часу, що продиктовано теорією та практикою багатьох кран світу. Так, у Західній Європі функціонує понад 2 тисячі товариств взаємного страхування (з 7 тис. ліцензованих страховиків), які, власне, є кооперативними організаціями [1]. Серед країн Західної Європи (33,9 % світового ринку страхування) найбільший сегмент ринку взаємного страхування припадає на Австрію, Фінляндію, Німеччину, Нідерланди, Великобританію, Швецію.

У Японії (більше 25 % світового ринку страхування) товариства взаємного страхування становлять 89,4 % ринку страхування життя і 5,1 % ринку загальних видів страхування [1]. На територіях Північної Америки також активно розвивається система кооперативного страхування. Так, у США (37,9 % світового ринку страхування) товариства взаємного страхування покривають 57,6 % ринку страхування життя і 27 % ринку загального страхування. Майже така сама питома вага товариств взаємного страхування на ринку страхових послуг Канади. Наведені статистичні дані засвідчують, що у структурі світового ринку страхування зазначені організаційні форми страхових правовідносин займають вагоме місце (табл. 1). Це пов'язано із солідарною відповідальністю учасників страхового процесу, прозорістю руху грошових потоків та спільністю фінансово-економічних інтересів всіх суб'єктів страхування.

Таблиця 1. Частка страхового ринку, яка покривається товариствами взаємного страхування та страховими кооперативами у різних країнах світу станом на 01.01.2013 р.

Види страхування	Частка страхового ринку різних країн світу, яка покривається товариствами взаємного страхування та страховими кооперативами, %												
	Австрія	Великобританія	Греція	Данія	Канада	Нідерланди	Німеччина	США	Фінляндія	Франція	Чеська Республіка	Швеція	Японія
Страхування життя (Life-assurance)	60	10	20	20	59	50	80	58	80	10	10	10	89
Загальні види страхування (Non-life або General-insurance)	20	10	20	10	28	50	10	27	50	10	10	50	5

Джерело: розраховано за даними Асоціації товариств взаємного страхування та страхових кооперативів Європи [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amice-eu.org>.

Специфіка діяльності страхових кооперативів полягає у тому, що це особлива форма організації страхового фонду на основі централізованих коштів за допомогою пайової участі його членів. Учасники товариств взаємного страхування одночасно виступають як страховиками, так і страхувальниками.

Завдання товариств взаємного страхування полягає у наданні членам-пайовикам об'єднання найбільш якісних послуг зі страхування за прийнятну ціну. Перевищення доходів над витратами товариства йде, у першу чергу, на поповнення резервного фонду. Надлишки, накопичені за звітний період діяльності товариства (як правило, протягом року), за рішенням загальних зборів можуть використовуватися на поповнення страхових резервів та відшкодування збитків. Розподіл суми чистого доходу серед членів товариства взаємного страхування здійснюється пропорційно до їх вкладів у той чи інший фонд (тобто проводяться кооперативні виплати). Солідарна відповідальність членів товариства обмежується межами їхньої страхової суми [2].

Діяльність страхових кооперативів має здійснюватися на підставі певних принципів, основними з яких є:

- 1) забезпечення найвищого рівня страхового захисту аграріям;
- 2) страхові послуги мають бути максимально наближені до потреб тих, хто їх потребує;
- 3) оперативність роботи та прозорість формування й використання страхового фонду кооперативного об'єднання;
- 4) оптимізація структури доходів і витрат учасників страхових кооперативів.

В основі реалізації вищезазначених принципів діяльності страхових кооперативів закладено правову, організаційну та фінансово-економічну узгодженість суб'єктів й об'єктів, залучених до страхового процесу. Для більш глибокого розуміння специфіки діяльності страхових кооперативів вважаємо за доцільно побудувати матрицю SWOT-аналізу з метою висвітлення існуючих переваг, певних недоліків, можливостей та потенційних ризиків (див. рис. 1).

В Україні здійснюються лише перші кроки щодо повноцінного функціонування ринку кооперативного страхування. На законодавчому рівні дане питання регулюється ст. 14 Закону України "Про страхування" [3]. Проте, існує нагальна потреба в удосконаленні організаційно-правових та інституціональних засад функціонування товариств некомерційного типу. Важливо створити сприятливе інформаційне, інфраструктурне та комунікативне середовища щодо розвитку ринку аграрного страхування, у тому числі і на кооперативних засадах. Необхідно чітко регламентувати порядок надання страхового захисту зацікавленим особам, визначати права та обов'язки суб'єктів страхового процесу та умови забезпечення платоспроможності й ліквідності страховиків, сприяти розвитку сучасної інфраструктури страхового ринку.

Рис. 1. Матриця SWOT–аналізу страхових кооперативів в аграрній сфері

Джерело: власні дослідження.

Розвиток ринку аграрного страхування на кооперативних засадах зумовлює необхідність пошуку інноваційних методів взаємодії між усіма учасниками страхового процесу. До таких методів слід віднести мікрострахування яке у науковій літературі розглядається як вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів переважно осіб з низькими доходами в обмін на низькі страхові премії за умов невеликих страхових сум, спрощеної системи страхування, високої частки страхових відшкодувань і невисокого прибутку страховика [7]. До основних характерних ознак мікрострахування в аграрній сфері необхідно віднести:

- надання страхового захисту суб'єктам з невисоким рівнем доходу (фермерські господарства, які здійснюють виробничо-господарську діяльність на площі, що не перевищує 500 га);
 - спрощена та прозора система страхування;
 - страхування з невеликими виплатами (від 5 тис. грн. до 50 тис. грн);
 - існування нижньої межі (10 тис. грн) та верхньої 100тис. грн страхової суми);
 - страхування з низьким розміром страхових внесків (премій) і тарифів;
 - велика ймовірність настання страхової події;
 - суттєво спрощені процедури страхування й отриманні відшкодування;
 - висока частка страхових відшкодувань (50–60 % – частки страхових премій);
 - низький рівень рентабельності мікрострахової діяльності (7-10 %);
 - низькі витрати на введення справи (до 20 % страхової премії).

Досягнення соціально-економічного ефекту від впровадження страхових програм з мікрострахування можливе за наявності двох умов: по-перше, якщо кількість застрахованих буде достатньо високою і мати тенденцію до збільшення; по-друге, витрати страховика на введення будуть скорочуватися. Кількість залучених фермерів до процесу мікрострахування може варіюватися у досить широких діапазонах від кількох селян у невеликій громаді до великих груп, які здійснюють сільськогосподарську діяльність у межах певного району, області або держави в цілому [8, 10]. Для більш ефективного застосування формальних та неформальних механізмів розподілу ризиків страхові кооперативи часто використовують саме страхові програми з мікрострахування, що створює додаткові умови для функціонування ринку аграрного страхування.

Висновки та перспективи подальших досліджень

За результатами проведеного дослідження, визначення потенційних можливостей розвитку кооперативного страхування в аграрній сфері можна констатувати про таке:

1. Страхування за сучасних умов господарювання виступає як невід'ємний елемент інфраструктурного забезпечення аграрного середовища. Наявність надійного страхового захисту у виробників сільськогосподарської продукції – це основа для забезпечення їх економічної безпеки, достатнього рівня платоспроможності та впевненості у майбутньому. Задоволення наявного страхового інтересу на послуги аграрного страхування створює додаткові аргументи щодо залучення інвестицій у процес виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції.

2. Різноманітність організаційних форм ведення страхової діяльності надає широкі можливості страховикам у їх виборі та формуванні відповідного спектру страхових послуг аграріям. Враховуючи специфічність та високу ризикованість

даної галузі виробництва, постає завдання у виборі найоптимальнішої форми взаємодії між суб'єктами та об'єктами страхування. У цьому контексті актуальними є питання активізації некомерційної складової у взаємовідносинах ринку аграрного страхування.

3. Страхіві кооперативи – це особлива форма організації страхових відносин, метою яких є не лише капіталізація страхових доходів як основи страхового бізнесу, а, у першу чергу, формування відповідного страхового фонду, здатного відшкодувати збитки аграріям при настанні страхових подій. У Законі України “Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою” [4] необхідно внести зміни, які передбачали б можливість надання дотацій на фінансування частки страхових платежів аграріїв, які є членами страхових кооперативів. Лише при максимальному врахуванні економічних інтересів та можливостей селян створюються нові якісні передумови для розвитку сучасної моделі ринку аграрного страхування.

4. Ефективне функціонування страхових кооперативів зумовлює необхідність урізноманітнення арсеналу страхових продуктів, зокрема мікрострахування. Постає необхідність у забезпеченні чіткої координації дій на правовому, організаційному та інституціональному рівнях щодо забезпечення функціональності каналів надходження (страхові агенти і страхові брокери) страхових продуктів потенційним страхувальникам. Встановлено, що мікрострахування в аграрній сфері розглядається як одна із форм підвищення довіри фермерів до страхування, а також створює необхідні передумови для використання аграріями більш дорогих страхових продуктів з відповідним страховим покриттям. Подальші дослідження будуть спрямовані на обґрунтування кількісних та якісних параметрів портфеля страхових продуктів страховика з метою оптимізації страхового захисту аграріїв.

Література

1. Асоціація товариств взаємного страхування та страхових кооперативів Європи [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amice-eu.org>
2. Общество взаимного страхования / Википедия [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki>
3. Про страхування [електронний ресурс]: Закон України від 7 березня. 1996 р. № 85/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою [електронний ресурс]: Закон України від 9 лют. 2012 р. № 4391-VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
5. Реверчук С. К. Історія страхування: підручник / С. К. Реверчук, Т. В. Сива, С. І. Кубів, О. Д. Вовчак. – К.: “Знання”, 2005. – 213 с.

6. Филонюк А. Ф. Страховая индустрия Украины: стратегия развития: монография / А. Ф. Филонюк, А. Н. Залетов. – К.: Международная агенция “Бизон”, 2008. – 448 с.

7. Шіріян Л. В. Мікрострахування в Україні: шляхи впровадження та перспективи розвитку: монографія / Л. В. Шіріян, А. С. Шіріян. – Черкаси, 2012 – 208 с.

8. Michael J. McCord Micro insurance product development for microfinance providers //http: www.ifad.org

9. Roth J, Michael J McCord Agricultural Micro insurance Global Practices and Prospects//http: <http://www.microinsurancenetwork.org>

10. The challenge of Food Security and the role of Micro-Insurance and locally-based Insurance Solutions for Emerging Countries //http: <http://www.agroinsurance.com>
